

poralia, quæ erant in affectu hominum imperfectorum, manducaret homines ad Deum.

Ad primum ergo dicendum, quod cupiditas, qua homo constituit finem in temporalibus bonis, est caritatis venenum; sed consecutio temporalium bonorum, quæ homo desiderat in ordine ad Deum, est quedam via inducens imperfectos ad Dei amorem, secundum illud Psalmi XLVIII. 19. *Confitebitur tibi, cum benefeceris illi.*

Ad secundum dicendum, quod lex humana inducit homines ex temporalibus premiis, vel penis per homines inducendis; lex vero divina ex premiis, vel penis exhibendis per Deum: & in hoc procedit per media altiora.

Ad tertium dicendum, quod, sicut patet historias veteris testamenti revolventi, communis status populi semper sub lege in prosperitate fuit, quando legem observabant; & statim declinantes à præceptis legis divinæ, in multas adversitates incidebant. Sed aliquæ personæ particulares etiam iustitiam legis observantes in aliquas adversitates incidebant, vel quia jam erant spirituales effecti, ut per hoc magis ab affectu temporalium abstraherentur, & eorum virtus probata redderetur, aut quia opera legis exterius implentes, eorum habebant in temporalibus defixum, & à Deo elongatum, secundum quod dicitur Iesai. XXIX. 13. (a) *Populus hic labiis me honorat, cor autem eorum longe est à me.*

QUÆSTIO C.

De præceptis moralibus veteris legis,

in duodecim articulis divisæ.

Deinde considerandum est de singulis generibus præceptorum veteris legis: & primo de præceptis moralibus; secundo de ceremonialibus; tertio de judicialibus.

Circa primum quaruntur duodecim.

Primo, utrum omnia præcepta moralia veteris legis sint de lege naturæ.

Secundo, utrum præcepta moralia veteris legis sint de actibus omnium virtutum.

Tertio, utrum omnia præcepta moralia veteris legis reducantur ad decem præcepta decalogi.

Quarto, de distinctione præceptorum decalogi.

Quinto, de numero eorum.

Sexto, de ordine.

Septimo, de modo tradendi ipsa.

Octavo, utrum sint dispensabilia.

(a) Sic refertur Matth. xv. 8. *at loc. cit.* Appropinquat populus iste ore suo, & labiis suis glorificat me; cor autem ejus longe est à me.

Nono, utrum modus observandi virtutem cadat sub præcepto.

Decimo, utrum modus caritatis cadat sub præcepto.

Undecimo, de distinctione aliorum præceptorum moralium.

Duodecimo, utrum præcepta moralia veteris legis justificent.

ARTICULUS I. 530

Utrum omnia præcepta moralia pertinent ad legem naturæ.

Sup. quæst. XLIX. art. 3. ad 2. & art. 4. corp. & inf. quæst. CIV. art. 1. corp. & Matth. XIII. com. 11.

AD primum sic proceditur. Videtur quod non omnia præcepta moralia pertinent ad legem naturæ. Dicitur enim Eccli. XVII. 9. *Adidit illis disciplinam, et legem vitam hereditavit illis.* Sed disciplina dividitur contra legem naturæ, eo quod lex naturalis non addiscitur, sed ex naturali instinctu habetur. Ergo non omnia præcepta moralia sunt de lege naturæ.

2. Præterea. Lex divina perfectior est quam lex humana. Sed lex humana superaddit aliqua ad bonos mores pertinentia, his quæ sunt de lege naturæ: quod patet ex hoc quod lex naturæ est eadem apud omnes: hujusmodi autem morum instituta sunt diversa apud diversos. Ergo multo fortius divina lex aliqua ad bonos mores pertinentia debuit addere supra legem naturæ.

3. Præterea. Sicut ratio naturalis inducit ad aliquos bonos mores, ita & fides: unde etiam dicitur ad Gal. v. 6. *quod fides per dilectionem operatur.* Sed fides non continetur sub lege naturæ, quia ea quæ sunt fidei, sunt supra rationem naturalem. Ergo non omnia præcepta moralia legis divinæ pertinent ad legem naturæ.

Sed contra est quod Apostolus dicit Rom. 11. 14. *quod gentes, quæ legem non habent, naturaliter ea quæ legis sunt, faciunt:* quod oportet intelligi de his quæ pertinent ad bonos mores. Ergo omnia moralia præcepta legis sunt de lege naturæ.

Respondeo dicendum, quod præcepta moralia à ceremonialibus, & judicialibus, sunt distincta. Moralitatem sunt de illis quæ secundum se ad bonos mores pertinent. Cum autem humani mores dicantur in ordine ad rationem, quæ est proprium principium humanorum actuum, illi mores dicuntur boni, qui rationi con-

congruunt; mali autem, qui à ratione discordant. Sicut autem omne iudicium rationis speculative procedit à naturali cognitione principiorum principiorum; ita etiam omne iudicium rationis practice procedit ex quibusdam principiis naturaliter cognitis, ut supra dictum est (quæst. xciv. art. 2. & 4.) ex quibus diversimode procedi potest ad iudicandum de diversis. Quædam enim sunt in humanis actibus adeo explicita, quod statim cum modica consideratione possunt approbari, vel reprobari per illa communia, & prima principia. Quædam vero sunt ad quorum iudicium requiritur multa consideratio diversarum circumstantiarum, quas considerare diligenter non est cujuslibet, sed sapientium; sicut considerare particulares conclusiones scientiarum non pertinet ad omnes, sed ad solos Philosophos. Quædam vero sunt ad quæ dijudicanda indiget homo adjuvari per instructionem divinam, sicut est circa credenda.

Sic igitur patet quod cum moralia præcepta sint de his quæ pertinent ad bonos mores, hæc autem sunt quæ rationi conveniunt, omne autem rationis humanæ iudicium aliquid à naturali ratione derivatur; necesse est quod omnia præcepta moralia pertineant ad legem naturæ, sed diversimode.

Quædam enim sunt quæ statim per se ratio naturali cujuslibet hominis dijudicat esse faciendâ, vel non faciendâ; sicut *Honora patrem tuum, & matrem, & Non occides, Non fursum facies:* & hujusmodi sunt absolute de lege naturæ. Quædam vero sunt quæ subtiliori consideratione rationis à sapientibus iudicantur esse observanda: & ista sic sunt de lege naturæ, ut tamen indigeant disciplina, qua minores à sapientibus instruantur, sicut illud, *Coram cano capite surge, & honora personam senis;* & alia hujusmodi. Quædam vero sunt ad quæ iudicanda ratio humana indiget instructione divina, per quam erudimur de divinis, sicut est illud, *Non facies tibi sculptile, neque omnem similitudinem: Non assumes nomen Dei tui in vanum.*

Et per hoc patet responsio ad objecta.

ARTICULUS II. 531

Utrum præcepta moralia legis sint de omnibus actibus virtutum.

Sup. quæst. XLIX. art. 3. ad 2. & art. 4. corp. & inf. quæst. CIV. art. 1. corp. & Matth. XIII. corp. 11.

AD secundum sic proceditur. Videtur quod præcepta moralia legis non sint de omnibus actibus virtutum. Observatio enim præceptorum veteris legis justificatio nominatur,

secundum illud Psalmi CXVIII. 8. *Justificatio tua est effusio.* Sed justificatio est executio iustitiæ. Ergo præcepta moralia non sunt nisi de actibus iustitiæ.

2. Præterea. Id quod cadit sub præcepto, habet rationem debiti. Sed ratio debiti non pertinet ad alias virtutes, nisi ad eandem iustitiam, cujus proprius actus est reddere unicuique debitum. Ergo præcepta legis moralia non sunt de actibus aliarum virtutum, sed solum de actibus iustitiæ.

3. Præterea. Omnis lex ponitur propter bonum commune, ut dicit Isidorus (Lib. V. Etym. cap. xx. 1.) Sed inter virtutes sola iustitia respicit bonum commune, ut Philosophus dicit in V. Ethic. (cap. 1. & 11. & 12.) Ergo præcepta moralia sunt solum de actibus iustitiæ.

Sed contra est quod Ambrosius dicit (in Lib. de Parad. cap. viii. ante med.) quod *peccatum est transgressio legis divinæ, & celsissimum inordinatum mandatorum.* Sed peccata contrariantur omnibus actibus virtutum. Ergo lex divina habet ordinare de actibus omnium virtutum.

Respondeo dicendum, quod cum præcepta legis ordinentur ad bonum commune, sicut supra habitum est (quæst. xc. art. 2.) necesse est quod præcepta legis diversificentur secundum diversos modos communitatum. Unde Philosophus in sua Polit. (Lib. III. cap. 12. & Lib. IV. cap. 1.) docet, quod alias leges oportet statuere in civitate quæ regitur à Rege, & alias in ea quæ regitur per populum, vel per aliquos potentes de civitate. Est autem alius modus communitatis ad quam ordinatur lex humana, & ad quam ordinatur lex divina. Lex enim humana ordinatur ad communitatem civilem, quæ est hominum ad invicem. Homines autem ordinantur ad invicem per exteriores actus, qui sunt homines sibi invicem communicant. Hujusmodi autem communicatio pertinet ad rationem iustitiæ, quæ est proprie directiva communitatis humanæ. Et ideo lex humana non proponit præcepta nisi de actibus iustitiæ: & si præcipiat actus aliarum virtutum, hoc non est nisi in quantum assumunt rationem iustitiæ, ut patet per Philosophum in V. Ethic. (cap. 1. à med.) Sed communitas ad quam ordinatur lex divina, est hominum ad Deum vel in presenti, vel in futura vita. Et ideo lex divina proponit de omnibus illis per quæ homines bene ordinantur ad communicationem cum Deo. Homo autem Deo coniungitur ratione, sive merito, in qua est Dei imago: & ideo lex divina præcepta proponit de omnibus illis per quæ ratio hominis bene ordinata est.

Hoc autem contingit per actus omnium virtutum. Nam virtutes intellectuales ordinantur bene actus rationis in seipsis; virtutes autem mor-

morales ordinant bene actus rationis circa interiores passionēs, & exteriores operationes. Et ideo manifestum est quod lex divina convenienter proponit præcepta de actibus omnium virtutum; ita tamen quod quædam sine quibus ordo virtutis, qui est ordo rationis, observari non potest; cadunt sub obligatione præcepti; quædam vero quæ pertinent ad bene esse virtutis perfectæ, cadunt sub admonitione consilii.

Ad primum ergo dicendum, quod adimpletio mandatorum legis, etiam quæ sunt de actibus aliarum virtutum, habet rationem justificationis, inquantum iustum est ut homo obediat Deo, vel etiam inquantum iustum est quod omnia quæ sunt hominis, rationi subdantur.

Ad secundum dicendum, quod iusticia proprie dicta attendit debitum unius hominis ad alium; sed in omnibus aliis virtutibus attenditur debitum inferiorum virium ad rationem: & secundum rationem huius debiti Philosophus assignat in V. Eth. (cap. ult.) quamdam iustitiam metaphoricam.

Ad tertium patet responso per ea quæ dicta sunt de diversitate communitatis.

ARTICULUS III. 532

Utrum omnia præcepta moralia veteris legis reducantur ad decem præcepta decalogi.

Inf. art. 11. & 2. quæst. CXXII. art. 6. et 9. ad 2. et III. dist. XXXVII. art. 2. quæst. 1. 1. corp. et 4. per tot. et mal. quæst. XIV. art. 2. ad 14. et quæst. VII. art. 17. ad 8.

AD tertium sic proceditur. Videtur quod non omnia præcepta moralia veteris legis reducantur ad decem præcepta decalogi. Prima enim & principalia legis præcepta sunt, *Diliges Dominum Deum tuum, & Diliges proximum tuum*, ut habetur Matth. XXI. 37. Sed ista duo non continentur in præceptis decalogi. Ergo non omnia præcepta moralia continentur in præceptis decalogi.

2. Præterea. Præcepta moralia non reducuntur ad præcepta cæremonialia, sed potius è converso. Sed inter præcepta decalogi est unum cæremoniale, scilicet *Memento ut diem sabbati sanctifices*. Ergo omnia præcepta moralia non reducuntur ad præcepta decalogi.

3. Præterea. Præcepta moralia sunt de omnibus actibus virtutum. Sed inter præcepta decalogi ponuntur sola præcepta pertinentia ad actus iustitiæ; ut patet discurrenti per singula. Ergo præcepta decalogi non continent omnia præcepta moralia.

Sed contra est quod Matth. v. super

illud, Beati estis, cum maledixerint, &c. dicit Glossa. (ordin.) quod *Moses decem præcepta proponens, postea per partes explicat.* Ergo omnia præcepta legis sunt quædam partes præceptorum decalogi.

Respondeo dicendum, quod præcepta decalogi ab aliis præceptis legis differunt in hoc quod præcepta decalogi per seipsum Deus dicitur populo proposuisse; alia vero præcepta proposuit populo per Moysen. Illa ergo præcepta ad decalogum pertinent quorum notitiam homo habet per seipsum à Deo. Huiusmodi vero sunt illa quæ statim ex principiis communibus primis cognosci possunt modica consideratione; & iterum illa quæ statim ex fide divinitus infusa innotescent. Inter præcepta ergo decalogi non computantur duo genera præceptorum: illa scilicet quæ sunt prima & communia, quorum non oportet aliquam editionem esse, nisi quod sunt scripta in ratione naturali, quasi per se nota, sicut quod homo nulli debet maleficere, & alia huiusmodi: & iterum illa quæ per diligentem inquisitionem sapientum inveniuntur rationi convenire: hæc enim conveniunt à Deo ad populum mediante disciplina sapientium.

Utraque tamen horum præceptorum continentur in præceptis decalogi, sed diversimode. Nam illa quæ sunt prima, & communia, continentur in eis sicut principia in conclusionibus proximis; illa vero quæ per sapientes cognoscuntur, continentur in eis è converso sicut conclusiones in principiis.

Ad primum ergo dicendum, quod illa duo præcepta sunt prima & communia præcepta legis naturæ, quæ sunt per se nota rationi humanæ vel per naturam, vel fidem; & ideo omnia præcepta decalogi ad illa duo referuntur sicut conclusiones ad principia communia.

Ad secundum dicendum, quod præceptum de observatione sabbati est secundum aliquod morale, inquantum scilicet per hoc precipitur, quod homo aliquo tempore vacet rebus divinis, secundum illud Psalm. XLV. 11. *Vacate, & videte, quoniam ego sum Deus*; & secundum hoc inter præcepta decalogi computatur: non autem quantum ad taxationem temporis, quia secundum hoc est cæremoniale.

Ad tertium dicendum, quod ratio debiti in aliis virtutibus est magis latens quam in iustitia; & ideo præcepta de actibus aliarum virtutum non sunt ita nota populo, sicut præcepta de actibus iustitiæ: & propter hoc actus iustitiæ specialiter cadunt sub præceptis decalogi, quæ sunt prima legis elementa.

ARTICULUS IV. 533

Utrum præcepta decalogi convenienter distinguantur.

Inf. art. 5. & III. dist. XVII. in exposit. III. dist. 1. ad 1. princ.

AD quartum sic proceditur. Videtur quod inconvenienter præcepta decalogi distinguantur. Latra enim est alia virtus à fide. Sed præcepta dantur de actibus virtutum: & hoc quod dicitur in principio decalogi, *Non habebis deos alienos coram me*, pertinet ad fidem: quod autem subditur, *Non facies sculpsile &c.* pertinet ad latram. Ergo sunt duo præcepta, & non unum, sicut Augustinus dicit (quæst. LXXI. in Exod. à princ.).

2. Præterea. Præcepta affirmativa in lege distinguuntur à negativis, sicut *Honora patrem, & matrem* & *Non occides*. Sed hoc quod dicitur, *Ego sum Dominus Deus tuus*, est affirmativum; quod autem subditur, *Non habebis deos alienos coram me*, est negativum. Ergo sunt duo præcepta, & non continentur sub uno, ut Augustinus ponit (loc. cit.).

3. Præterea. Apostolus ad Rom. VII. 7. dicit: *Concupiscentiam nesciebam, nisi lex diceret, Non concupisces*: & sic videtur quod hoc præceptum, *Non concupisces*, sit unum præceptum. Non ergo debuit distinguari in duo.

Sed contra est auctoritas Augustini in Glossa super Exod. (loc. cit.) ubi ponit tria præcepta pertinentia ad Deum, & septem ad proximum.

Respondeo dicendum, quod præcepta decalogi diversimode à diversis distinguuntur. Helychius enim Levit. XXVI. (Lib. VII. comment. cap. XXVI.) super illud, *Decem mulieres in uno cibano coquant panes*, dicit, præceptum de observatione sabbati non esse de decem præceptis: quia non est observandum secundum litteram secundum omne tempus. Distinguit tamen quatuor præcepta pertinentia ad Deum: ut primum sit, *Ego sum Dominus Deus tuus*; secundum sit, *Non habebis deos alienos coram me*: & sic etiam distinguit hæc duo Hieronymus Osee X. super illud, *Propter duas iniquitates tuas*. Tertium vero præceptum esse dicit, *Non facies tibi sculpsile*; quartum vero, *Non assumes nomen Dei tui in vanum*. Pertinentia vero ad proximum dicit esse sex; ut primum sit, *Honora patrem, & matrem tuam*; secundum, *Non occides*; tertium, *Non machaberis*; quartum, *Non furture facies*; quintum, *Non falsum testimonium dices*; sextum, *Non concupisces*.

Sed primo hoc videtur inconveniens quod

S. Th. Op. Tom. II.

præceptum de observatione sabbati præceptis decalogi interponatur, si nullo modo ad decalogum pertineat. Secundo quia cum scriptum sit Matth. VI. 24. *Nemo potest ducibus dominis servire*, eiusdem rationis esse videtur, & sub eodem præcepto cadere, *Ego sum Dominus Deus tuus*, & *Non habebis deos alienos*.

Unde Origenes (hom. VII. in Exod.) distinguens etiam quatuor præcepta ordinantia ad Deum, ponit ista duo pro uno præcepto; secundum vero ponit, *Non facies sculpsile*; tertium vero, *Non assumes nomen Dei tui in vanum*; quartum, *Memento ut diem sabbati sanctifices*. Alia vero sex ponit, sicut Helychius.

Sed quia facere sculpsile, vel similitudinem non est prohibitum nisi secundum hoc, ut non colatur pro diis (nam in tabernaculo Deus præcipit fieri imaginem Seraphim, ut dicitur Exod. XXV.) convenientius Augustinus (loc. sup. cit.) ponit sub uno præcepto, *Non habebis deos alienos*; & *Non facies sculpsile*. Similiter etiam con cupiscentia uxoris alienæ ad commixtionem pertinet ad *concupiscentiam carnis*. Concupiscentia autem aliarum rerum, quæ desiderantur ad possidendum, pertinent ad *concupiscentiam oculorum*. Unde etiam Augustinus (ibid.) ponit duo præcepta de non concupiscentia rem alienam, & uxorem alienam: & sic ponit tria præcepta in ordine ad Deum, & septem in ordine ad proximum: & hoc melius est.

Ad primum ergo dicendum, quod latra non est nisi quædam protestatio fidei. Unde non sunt alia præcepta danda de latra, & alia de fide. Potius tamen sunt aliqua præcepta danda de latra quam de fide: quia præceptum fidei presupponit ad præcepta decalogi, sicut præceptum dilectionis. Sicut enim prima præcepta communia legis naturæ sunt per se nota habenti rationem naturalem; & promulgatione non indigent; ita etiam & hoc quod est credere in Deum, est primum, & per se notum ei qui habet fidem. *Accedentem enim ad Deum oportet credere, quia est*, ut dicitur ad Heb. XI. 6. Et ideo non indiget alia promulgatione, nisi infusione fidei.

Ad secundum dicendum, quod præcepta affirmativa distinguuntur à negativis, quando unum non comprehenditur in alio; sicut in honoratione parentum non includitur quod nullus homo occidatur, nec è converso: & propter hoc dantur diversa præcepta super hoc. Sed quando affirmativum comprehenditur sub negativo, vel è converso, non dantur super hoc diversa præcepta sicut non datur aliud præceptum de hoc quod est, *Non furture facies*, & de hoc quod est *conferre rem alienam*, vel *resistere eam*; & eadem ratio non sunt diversa præcepta de credendo in Deum, &

& de hoc quod non credatur in alienos deos. Ad tertium dicendum, quod omnis concupiscentia convenit in una communi ratione: & ideo Apostolus singulariter de mandato concupiscenti loquitur. Quia tamen in speciali diversa sunt rationes concupiscenti, ideo Augustinus (loc. sup. cit.) distinguit diversa præcepta de non concupiscenti: differunt enim specie concupiscentia secundum diversitatem actionum, vel concupiscentium, ut Philosophus dicit in X. Ethic. (cap. v.)

ARTICULUS V. 534

Utrum præcepta decalogi convenienter enumerentur. Ill. dist. xxxv. 11. art. 2. quæst. 2. & Ill. cont. cap. cxx. fin. & cxxi. 1.

AD quintum sic proceditur. Videtur quod inconvenienter præcepta decalogi enumerentur. Peccatum enim, ut Ambrosius dicit (Lib. de Parad. cap. vii. ante med.) est transgressio legis divine, & celestium inobediencia mandatorum. Sed peccata distinguuntur per hoc quod homo peccat vel in Deum, vel in proximum, vel in seipsum. Cum igitur in præceptis decalogi non ponantur aliqua præcepta ordinantia hominem ad seipsum, sed solum ordinantia ipsum ad Deum, & proximum, videtur quod insufficientis sit enumeratio præceptorum decalogi.

2. Præterea. Sicut ad cultum Dei pertinet observatio sabbati, ita etiam observatio aliarum solemnitatum, & immolatio sacrificiorum. Sed inter præcepta decalogi est unum pertinens ad observantiam sabbati. Ergo etiam debent esse aliqua pertinentia ad alias solemnitates, & ad ritum sacrificiorum.

3. Præterea. Sicut contra Deum peccare contingit perjurando, ita etiam blasphemando, vel alias contra doctrinam divinam mentiendo. Sed ponitur unum præceptum prohibens perjurium, cum dicitur: *Non assumes nomen Dei tui in vanum.* Ergo peccatum blasphemie, & falsæ doctrinæ debent aliquo præcepto decalogi prohiberi.

4. Præterea. Sicut homo naturalem dilectionem habet ad parentes, ita etiam ad filios: mandatum etiam caritatis ad omnes proximos extenditur. Sed præcepta decalogi ordinantur ad caritatem, secundum illud I. Timoth. 1. 5. *Finis præcepti caritas est.* Ergo sicut ponitur quoddam præceptum pertinens ad parentes, ita etiam debuerunt poni aliqua præcepta pertinentia ad filios, & alios proximos.

5. Præterea. In quolibet genere peccati

(a) Ita cum Theologis & Nicolajo editi passim. Edit. Rom. cum cod. Alcan. requiritur.

contingit peccare corde, & opere. Sed in quibusdam generibus peccatorum, scilicet in furto, & adulterio, forisum prohibetur peccatum operis, cum dicitur: *Non machaberis: Non furum facies; & forisum peccatum cordis, cum dicitur: Non concupisces rem proximi tui, & Non concupisces uxorem proximi tui.* Ergo etiam idem debuit poni in peccato homicidii, & falsi testimonii.

6. Præterea. Sicut contingit peccatum provenire ex inordinatione concupiscentiis, ita etiam ex inordinatione irascibilitatis. Sed quibusdam præceptis prohibetur inordinata concupiscentia, cum dicitur: *Non concupisces.* Ergo etiam aliqua præcepta in decalogo debuerunt poni per quæ prohiberetur inordinatio irascibilitatis. Non ergo videtur quod convenienter decem præcepta decalogi enumerentur.

Sed contra est quod dicitur Deuter. 10. 13. *Oscendit vobis pactum suum, quod præcepit ut faceretis, & decem verba, quæ scripta in duabus tabulis lapideis.*

Respondeo dicendum, quod, sicut supra dictum est (art. 2. huj. quæst.) sicut præcepta legis humanæ ordinant hominem ad quamdam communitatem humanam; ita præcepta legis divinæ ordinant hominem ad quamdam communitatem, seu rempublicam hominum sub Deo. Ad hoc autem quod aliquis in aliqua communitate bene commoretur, duo requiruntur: quorum primum est ut bene se habeat ad eum qui præest communitati; aliud autem est ut homo bene se habeat ad alios communitatis confocios, & participes. Oportet igitur quod in lege divina primo sentantur quedam præcepta ordinantia hominem ad Deum, & inde alia quedam præcepta ordinantia hominem ad alios proximos simul convenientes sub Deo.

Principii autem communitatis tria debet homo, primo fidelitatem, secundo reverentiam, tertio famulatum. Fidelitas quidem ad dominum in hoc consistit, ut honorem principatus ad alium non deferat: & quantum ad hoc accipitur primum præceptum, cum dicitur: *Non habebis deos alienos.* Reverentia autem ad dominum (a) requiritur, ut nihil injuriosum in eum committatur: & quantum ad hoc accipitur secundum præceptum, quod est: *Non assumes nomen Domini Dei tui in vanum.* Famulatus autem debetur domino in recompensationem beneficiorum quæ ab ipso percipiunt subditi: & ad hoc pertinet tertium præceptum de sanctificatione sabbati in memoria creationis rerum.

Ad proximos autem aliquis bene se habet & specialiter, & generaliter. Specialiter quidem quantum ad illos quorum est debitor,

ut eis debitum reddat: & quantum ad hoc accipitur præceptum de honoratione parentum. Generaliter autem quantum ad omnes, ut nulli nocumentum inferatur neque opere, neque ore, neque corde. Opere quidem inferitur nocumentum proximo quandoque quidem in propriam personam, quantum ad consistentiam personæ; & hoc prohibetur per hoc quod dicitur: *Non occides:* quandoque autem in personam conjunctam, quantum ad propagationem prolis; & hoc prohibetur, cum dicitur: *Non machaberis:* quandoque autem in rem possessam, quæ ordinatur ad utrumque; & quantum ad hoc dicitur: *Non furum facies.* Nocumentum autem oris prohibetur, cum dicitur: *Non loqueris contra proximum tuum falsum testimonium.* Nocumentum autem cordis prohibetur, cum dicitur: *Non concupisces.*

Et secundum hanc etiam differentiam possent distingui tria præcepta ordinantia in Deum. Quorum primum pertinet ad opus: unde ibi dicitur: *Non facies sculptile.* Secundum ad os: unde dicitur: *Non assumes nomen Dei tui in vanum.* Tertium pertinet ad cor: quia in sanctificatione sabbati, secundum quod est morale præceptum, præcipitur quies cordis in Deum.

Vel secundum Augustinum (conc. 1. in Psalm. xxxi. ante med.) per primum præceptum reveretur unitatem primi principii, per secundum veritatem divinam, per tertium ejus bonitatem, quæ sanctificatur, & in qua quiescimus sicut in fine.

Ad primum ergo potest responderi dupliciter. Primo quidem quia præcepta decalogi referuntur ad præcepta dilectionis. Fuit autem dandum præceptum homini de dilectione Dei, & proximi, quia quantum ad hoc lex naturalis obcurata erat propter peccatum; non autem quantum ad dilectionem suiipsius, quia quantum ad hoc lex naturalis vigeat; vel quia etiam dilectio suiipsius includitur in dilectione Dei, & proximi: in hoc enim homo vere se diligit quod se ordinat in Deum. Et ideo in præceptis decalogi ponuntur solum præcepta pertinentia ad proximum, & ad Deum.

Aliiter potest dici, quod præcepta decalogi sunt illa quæ immediate populus recipit a Deo: unde dicitur Deuter. x. 4. *Scripta in tabulis juxta id quod prius scripserat, verba decem, quæ locutus est ad vos Dominus.* Unde oportet præcepta decalogi talia esse quæ statim in mentem populi cadere possint. Præceptum au-

(a) Ita cum Theologis & Nicolajo editi Patav. ann. 1712. Cod. Alcan. alique, edit. Rom. & Patav. ann. 1698. propter hoc prohibitio inordinationis circa juramentum specialiter præcepto decalogi prohibetur. Madalena legendum conjicit perhibetur pro prohibetur.

tem habet rationem debiti. Quod autem homo ex necessitate debeat aliquid Deo, vel proximo, hoc de facili cadit in conceptionem hominis, & præcipue fidelis. Sed quod aliquid ex necessitate sit debitum homini de his quæ pertinent ad seipsum, & non ad alium, hoc non ita in promptu apparet. Videtur enim primo aspectu quod quilibet sit liber in his quæ ad ipsum pertinent. Et ideo præcepta quibus prohibentur inordinationes hominis ad seipsum, perveniunt ad populum mediante instructione sapientum. Unde non pertinent ad decalogum.

Ad secundum dicendum, quod omnes solemnitates legis veteris sunt instituta in commemorationem alicujus divini beneficii vel præteriti commemorati, vel futuri præparati: & similiter propter hoc omnia sacrificia offerbantur. Inter omnia autem beneficia Dei commemoranda primum & præcipuum erat beneficium creationis quod commemoratur in sanctificatione sabbati. Unde Exod. xx. 11. pro ratione hujus præcepti ponitur: *Sex enim diebus fecit Deus celum, & terram &c.* Inter omnia autem futura beneficia, quæ erant præfiguranda, præcipuum, & finale erat quies mentis in Deo, vel in presenti per gratiam, vel in futuro per gloriam; quæ etiam figurabatur per observantiam sabbati. Unde dicitur Isaïe LVIII. 13. *Si averteris a sabbato pedem tuum, sacre voluntatem tuam in die sancto meo, & vocaveris sabbatum delicatum, & sanctum Domini gloriosum.* Hæc enim beneficia primo & principaliter sunt in mente hominum, maxime fidelium. Aliæ vero solemnitates celebrantur propter aliqua particularia beneficia temporaliter transeuntia; sicut celebratio Phasæ propter beneficium præterite liberationis ex Ægypto, & propter futuram passionem Christi, quæ temporaliter transiit, inducens nos in quierem sabbati spiritualis. Et ideo, prætermissis omnibus aliis solemnitatibus, & sacrificiis, de solo sabbato sicbar mentio inter præcepta decalogi.

Ad tertium dicendum, quod, sicut Apostolus dicit ad Heb. vi. 16. *Homines per majorem se jurant; & omnis controversia eorum finis ad confirmationem est juramentum.* Et ideo quia juramentum est omnibus commune, (a) propter hoc inordinatione circa juramentum specialiter præcepto decalogi prohibetur. Peccatum vero falsæ doctrinæ non pertinet nisi ad paucos: unde non oportebat ut de hoc fieret mentio inter præcepta decalogi: quamvis etiam quantum

Nnn 2 ad

ad aliquem intellectum in hoc quod dicitur, *Non assumes nomen Dei tui in vanum*, prohiberetur falsitas doctrinæ: una enim Glossa (scilicet interl.) exponit, „Non dices Christum esse creaturam.“

Ad quartum dicendum, quod statim ratio naturalis homini dicitur quod nulli injuriam faciat: & ideo præcepta decalogi prohibentia nocumentum extendunt se ad omnes. Sed ratio naturalis non statim dicitur quod aliquid sit pro alio faciendum, nisi cui homo aliquid debet. Debitum autem filii ad patrem adeo est manifestum, quod nulla tergiversatione potest negari, eo quod pater est principium generationis, & esse, & insuper educationis, & doctrinæ: & ideo non ponitur sub præcepto decalogi ut aliquid beneficium, vel obsequium alicui impendatur, nisi parentibus: parentes autem non videntur esse debitores filiis propter aliqua beneficia suscepta, sed potius e converso: filius etiam est aliquid patris, & pariter amat filios ut aliquid ipsorum, sicut dicit Philosophus in VIII. Ethic. (cap. xii. circ. princ.) Unde eisdem rationibus non ponuntur aliqua præcepta decalogi pertinentia ad amorem filiorum, sicut neque etiam aliqua ordinantia hominem ad se ipsum.

Ad quintum dicendum, quod delectatio adulterii, & utilitas divitiarum sunt propter se ipsa appetibilia, in quantum habent rationem boni delectabilis, vel utilis: & propter hoc oportuit in eis prohiberi non solum opus, sed etiam concupiscentiam. Sed homicidium, & falsitas sunt secundum se ipsa horribilia (quia proximus, & veritas naturaliter amantur) & non desiderantur nisi propter aliud: & ideo non oportuit circa peccatum homicidii, & falsi testimonii prohibere peccatum cordis, sed solum operis.

Ad sextum dicendum, quod, sicut supra dictum est (quæst. xxii. art. 1.) omnes passionibus irascibilis derivantur à passionibus concupiscentibus: & ideo in præceptis decalogi, quæ sunt quasi prima elementa legis, non erant mentio faciendi de passionibus irascibilis, sed solum de passionibus concupiscentibus.

ARTICULUS VI. 535

Utrum convenienter ordinentur decem præcepta decalogi.

III. dist. xxxvii. art. 2. quæst. 3.

AD sextum sic proceditur. Videtur quod inconvenienter ordinentur decem præcepta decalogi. Dilectio enim proximi videtur esse prævia ad dilectionem Dei, quia proximus est nobis magis notus quam Deus, secundum illud I. Joan. iv. 20. *Qui fratrem suum, quem videt, non diligit, Deum, quem non videt, quomodo potest diligere?* Sed tria prima præcepta pertinent ad dilectionem Dei, septem vero alia ad dilectionem proximi. Ergo inconvenienter præcepta decalogi ordinantur.

2. Præterea. Per præcepta affirmativa imperantur actus virtutum; per præcepta vero negativa prohibentur actus vitiorum. Sed, secundum Boetium in comment. Prædicamentorum (simplic. Lib. IV. in cap. de opp. à med.) prius sunt extirpanda vitia quam inferantur virtutes. Ergo inter præcepta pertinentia ad proximum primo ponenda fuerunt præcepta negativa quam affirmativa.

3. Præterea. Præcepta legis dantur de actibus hominum. Sed prior est actus cordis quam oris, vel exterioris operis. Ergo inconvenienti ordine præcepta de non concupiscentia, quæ pertinent ad cor, ultimo ponuntur.

Sed contra est quod Apostolus dicit Rom. xiiii. 1. *Quæ à Deo sunt, ordinata sunt.* Sed præcepta decalogi sunt immediate data à Deo, ut dictum est (art. 3. huj. quæst.) Ergo convenienter ordinem habent.

Respondeo dicendum, quod, sicut dictum est (ibid. & art. 5. ad 1.) præcepta decalogi dantur de his quæ statim in promptu mens hominis suscipit. Manifestum est autem quod tanto aliquid magis à ratione suscipitur, quanto contrarium est gravius, & magis repugnans rationi. Manifestum est autem quod cum rationis ordo à fine incipiat, maxime est contra rationem ut homo inordinate habeat se circa finem. Finis autem humanæ vitæ, & societatis est Deus. Et ideo primo oportuit per præcepta decalogi hominem ordinare ad Deum, cum ejus contrarium sit gravissimum: sicut etiam in exercitu, qui ordinatur ad decem sic ut ad finem, primum est quod miles subdatur duci; & hujus contrarium est gravissimum: secundum vero ut aliis coordinetur.

Inter ipsa autem per quæ ordinatur in Deum primum occurrit quod homo fideliter sit sub-

subdatur, nullam participationem cum inimicis habens; secundum autem est quod ei reverentiam exhibeat; tertium autem est quod etiam famulatum impendat. Majusque peccatum est in exercitu, si miles infideliter agens cum hoste pactum habeat, quam si aliquam irreverentiam faciat duci: & hoc est etiam gravius quam si in aliquo obsequio ducis deficient inveniat.

In præceptis autem ordinantibus ad proximum manifestum est quod magis repugnat rationi, & gravius peccatum est, si homo non servet ordinem debitum ad personas quibus est magis debitor. Et ideo inter præcepta ordinantia ad proximum primo ponitur præceptum pertinens ad parentes. Inter alia vero præcepta etiam apparet ordo secundum ordinem gravitatis peccatorum: gravius est enim, & magis rationi repugnans peccare opere quam ore, & ore quam corde; & inter peccata operis gravius est homicidium, per quod tollitur vita hominis jam existentis, quam adulterium, per quod impeditur certitudo proli nascituræ; & adulterium gravius est quam furtum, quod pertinet ad bona exteriora.

Ad primum ergo dicendum, quod quamvis secundum viam sensus proximus sit magis notus quam Deus; tamen dilectio Dei est ratio dilectionis proximi, ut infra patebit (2. 2. quæst. xxv. art. 1. & quæst. xxvi. art. 2.) Et ideo præcepta ordinantia ad Deum fuerunt præordinanda.

Ad secundum dicendum, quod sicut Deus est universale principium essendi omnibus, ita & pater est principium quoddam essendi filio: & ideo convenienter post præcepta pertinentia ad Deum ponitur præceptum pertinens ad parentes. Ratio autem procedit, quando affirmativa, & negativa pertinent ad idem genus operis. Quamvis etiam in hoc non habeat omnimodam efficaciam. Est enim in executione operis prius extirpanda sint vitia quam inferenda virtutes, secundum illud Psal. xxxviii. 15. (a) *Declina à malo, & fac bonum:* & illa. 1. 16. *Quisquis agere perverse, discite bene facere:* tamen in cognitione prior est virtus quam peccatum, quia per rectum cognoscitur obliquum, ut dicitur in I. de Anima (text. 85.) Per legem autem cognitio peccati habetur, ut Rom. vi. dicitur: & secundum hoc præceptum affirmativum debuisset primo poni. Sed non est ista ratio ordinis, sed quæ supra posita est (in corp. art.) quia in præceptis pertinentibus ad Deum, quæ sunt primæ tabule, ultimo ponitur præceptum affirmativum, quia ejus transgressio minorem reatum inducit.

Ad tertium dicendum, quod etsi pecca-

tum cordis sit prius in executione, tamen ejus prohibitio posterius cadit in ratione.

ARTICULUS VII. 536

Utrum præcepta decalogi convenienter tradantur.

III. dist. xxxvii. art. 2. quæst. 1.

AD septimum sic proceditur. Videtur quod præcepta decalogi inconvenienter tradantur. Præcepta enim affirmativa ordinant ad actus virtutum, præcepta autem negativa abstrahunt ab actibus virtutum. Sed circa quamlibet materiam opponuntur sibi virtutes, & vitia. Ergo in qualibet materia, de qua ordinatur præceptum decalogi, debuit poni præceptum affirmativum, & negativum. Inconvenienter igitur ponuntur quedam affirmativa, & quedam negativa.

2. Præterea. Isidorus dicit (Lib. II. Etymol. cap. xx.) quod omnis lex ratione constat. Sed omnia præcepta decalogi pertinent ad legem divinam. Ergo in omnibus debuit ratio assignari, & non solum in primo, & tertio præcepto.

3. Præterea. Per observantiam præceptorum meretur aliquis premia à Deo. Sed divinas promissiones sunt de premiis præceptorum. Ergo promissio debuit poni in omnibus præceptis, & non solum in primo, & quarto.

4. Præterea. Lex vetus dicitur *lex timoris*, in quantum per comminationes peccatorum inducebatur ad observationes præceptorum. Sed omnia præcepta decalogi pertinent ad legem veterem. Ergo in omnibus debuit poni comminatio peccati, & non solum in primo, & secundo.

5. Præterea. Omnia præcepta Dei sunt in memoria retinenda: dicitur enim Prover. xii. 3. *Describe ea in tabulis cordis tui.* Inconvenienter ergo in solo tertio præcepto fit mentio de memoria: & ita videntur præcepta decalogi inconvenienter tradita esse.

Sed contra est quod dicitur Sap. xi. 21. quod Deus omnia fecit in numero, pondere, & mensura. Multo magis ergo in præceptis sui legis congruum modum tradendi servavit.

Respondeo dicendum, quod in præceptis divini legis maxima sapientia continetur: unde dicitur Deuter. iv. 6. *Hæc est vestra sapientia, & intellectus coram populo.* Sapientia autem est omnia debito modo, & ordine disponere. Et ideo manifestum esse debet quod præcepta legis convenienter modo sunt tradita.

Ad primum ergo dicendum, quod semper ad affirmationem sequitur negatio oppositi; non autem semper ad negationem unius

oppositi sequitur affirmatio alterius. Sequitur enim, si est album, non est nigrum: non tamen sequitur, si non est nigrum, ergo est album: quia ad plura se se extendit negatio quam affirmatio. Et inde est etiam quod non esse faciendam injuriam, quod pertinet ad præcepta negativa, ad plures personas se extendit secundum primum dictamen rationis, quam esse debet ut alteri obsequium, vel beneficium impendatur. Inest autem primo dictamen rationis, quod homo debitor est beneficii, vel obsequii exhibendi illis à quibus beneficia accepit, si nondum recompenavit. Duo sunt autem quorum beneficiis sufficienter nullus recompenare potest, scilicet Deus, & pater, ut dicitur in VIII. Ethic. (cap. ult. à med.) Et ideo sola duo præcepta affirmativa ponuntur, unum de honoratione parentum, aliud de celebratione sabbati in commemorationem divini beneficii.

Ad secundum dicendum, quod illa præcepta quæ sunt pure moralia, habent manifestam rationem: unde non oportuit quod in eis aliqua ratio adderetur. Sed quibusdam præceptis additur cærimoniale determinativum præcepti moralis communis, sicut in primo præcepto, *Non facies sculptile*, & in tertio præcepto determinatur dies sabbati: & ideo utrobique oportuit rationem assignari.

Ad tertium dicendum, quod homines ut plurimum actus suos ad aliquam utilitatem ordinant: & ideo (a) in illis præceptis necesse fuit promissionem præmii apponere ex quibus videbatur nulla utilitas sequi, vel aliqua utilitas impediri. Quia vero parentes sunt jam in recedendo, ab eis non expectatur utilitas: & ideo præcepto de honore parentum additur promissio: similiter etiam in præcepto de prohibitione idololatriæ, quia per hoc videbatur impediri apparens utilitas, quam homines credunt se posse consequi per pactum cum demonibus initum.

Ad quartum dicendum, quod penæ precipue necessariæ sunt contra illos qui sunt proni ad malum, ut dicitur in X. Ethic. (cap. ult.) & ideo illis solis præceptis legis additur comminatio poenarum, in quibus erat pronitas ad malum. Erant autem homines proni ad idololatriam propter generalem consuetudinem gentium; & similiter sunt etiam homines proni ad perjurium propter frequentiam juramenti: & ideo primis duobus præceptis adiungitur comminatio.

Ad quintum dicendum, quod præceptum de sabbato ponitur ut commemorativum beneficii præteriti: & ideo specialiter in eo fit mentio de memoria.

Vel quia præceptum de sabbato habet de-

(a) Nicolaus omisit in.

terminationem adjunctam, quæ non est de lege nature: & ideo hoc præceptum specialiter admonitione indiguit.

ARTICULUS VIII. 537

Utrum præcepta decalogi sint dispensabilia.

Sup. quæst. XCIX. art. 5. cor. 2. 2. quæst. CIV. art. 4. ad 2. 1. dist. XLVII. art. 4. cor. 3. III. dist. XXXVII. art. 4. et IV. dist. XVII. quæst. 111. art. 1. quæst. 5. et mal. quæst. 111. art. 1. ad 7. et quæst. XV. art. 1. ad 8.

AD octavum sic proceditur. Videtur quod præcepta decalogi sint dispensabilia. Præcepta enim decalogi sunt de jure naturali. Sed jus naturale in aliquibus deficit, & mutabile est, sicut & natura humana, ut Philosophus dicit in V. Ethic. (cap. vii.) Defectus autem legis in aliquibus particularibus casibus est ratio dispensandi, ut supra dictum est (quæst. xcvi. art. 6. & quæst. xcvi. art. 4.) Ergo in præceptis decalogi potest fieri dispensatio.

2. Præterea. Sicut se habet homo ad legem humanam, ita se habet Deus ad legem datam divinitus. Sed homo potest dispensari in præceptis legis quæ homo statuit. Ergo cum præcepta decalogi sint instituta à Deo, videtur quod Deus in eis possit dispensare. Sed Prælati vice Dei funguntur in terris: dicit enim Apostolus II. ad Corinth. 11. 10. *Nam et ego si quid donavi, propter vos donavi in persona Christi.* Ergo etiam Prælati possunt in præceptis decalogi dispensare.

3. Præterea. Inter præcepta decalogi continetur prohibitio homicidii. Sed in isto præcepto videtur dispensari per homines; puta cum secundum præceptum legis humanæ homines licite occiduntur, puta malefactores, vel hostes. Ergo præcepta decalogi sunt dispensabilia.

4. Præterea. Observatio sabbati continetur inter præcepta decalogi. Sed in hoc præcepto fuit dispensatum: dicitur enim I. Machab. 11. 41. *Et cogitaverunt in die illa dicentes: Omnis homo quicumque venerit ad nos in bello die sabbatorum, pugnemus adversus eum.* Ergo præcepta decalogi sunt dispensabilia.

Sed contra est quod Isa. xxv. 5. quidam reprehenduntur de hoc quod mutaverunt jus,

disparaverunt fedus sempiternum: quod maxime videtur intelligendum de præceptis decalogi. Ergo præcepta decalogi mutari per dispensationem non possunt.

Respondeo dicendum, quod, sicut supra dictum est (quæst. xcvi. art. 6. & quæst. xcvi. art. 4.) tunc in præceptis debet fieri dispensatio, quando occurrit aliquis particularis casus, in quo si verbum legis observaretur, contrariaretur intentioni legislatoris. Intentio autem legislatoris cujuslibet ordinatur primo quidem & principaliter ad bonum commune; secundo autem ad ordinem justitiæ, & virtutis, secundum quem bonum commune conservatur, & ad ipsum pervenitur. Si qua ergo præcepta dantur quæ continent ipsam conservationem boni communis, vel ipsam ordinem justitiæ, & virtutis, hujusmodi præcepta continent intentionem legislatoris; & ideo indispensable sunt: puta si poneretur hoc præceptum in aliqua communitate, quod nullus destrueret rempublicam, neque proderet civitatem hostibus, sive quod nullus faceret aliquid injulte, vel male, hujusmodi præcepta essent indispensable; sed si aliqua alia præcepta traderentur ordinata ad ista præcepta, quibus determinatur aliqui speciales modi, in talibus præceptis dispensatio posset fieri, inquantum per omissionem hujusmodi præceptorum in aliquibus casibus non fieret prejudicium primis præceptis, quæ continent intentionem legislatoris; puta si ad conservationem reipublicæ statueretur in aliqua civitate quod de singulis vicis aliqui vigilarent ad custodiam civitatis obsestæ, posset cum aliquibus dispensari propter aliquam majorem utilitatem.

Præcepta autem decalogi continent ipsam intentionem legislatoris, scilicet Dei. Nani præcepta primæ tabulæ, quæ ordinant ad Deum, continent ipsam ordinem ad bonum commune, & finale, quod Deus est. Præcepta autem secundæ tabulæ continent ordinem justitiæ inter homines observande, ut scilicet nulli fiat indebitum, & cuilibet reddatur debitum: secundum hanc enim rationem sunt intelligenda præcepta decalogi. Et ideo præcepta decalogi sunt omnino indispensable.

Ad primum ergo dicendum, quod Philosophus non loquitur de jure naturali, quod continet ipsam ordinem justitiæ, hoc enim nunquam deficit, scilicet justitiam esse servandam; sed loquitur quantum ad determinatos modos observationis justitiæ, qui in aliquibus fallunt.

Ad secundum dicendum, quod, sicut Apostolus dicit II. ad Timoth. 11. 13. *Deus fidelis permanet, negare seipsum non potest. Negaret autem seipsum, si ordinem suæ justitiæ auferret, cum ipse sit suæ justitiæ. Et ideo in*

hoc Deus dispensare non potest, ut homini liceat non ordinare se habere ad Deum, vel non subdi ordini justitiæ ejus, etiam in his secundum quæ homines ad invicem ordinantur.

Ad tertium dicendum, quod occisio hominis prohibetur in decalogo, secundum quod habet rationem indebiti: sic enim præceptum continet ipsam rationem justitiæ. Lex autem humana hoc concedere non potest quod licite homo indebite occidatur. Sed malefactores occidi, vel hostes reipublicæ, hoc non est indebitum. Unde hoc non contrariatur præcepto decalogi; nec talis occisio est homicidium, quod præcepto decalogi prohibetur, ut Augustinus dicit in I. de libero arbit. (cap. ix. ante med.) Et similiter si alicui auferatur quod suum erat, si debitum est quod ipsum amittat, hoc non est furum, vel rapina; quæ præcepto decalogi prohibentur. Et ideo quando filii Israel præcepto Dei tulerunt Egyptiorum spolia, non fuit furum, quia hoc eis debebatur ex sententia Dei. Similiter & Abraham cum consensit occidere filium, non consensit in homicidium: quia debitum erat cum occidi per mandatum Dei, qui est dominus vitæ, & mortis: ipse enim est qui penam mortis infligit omnibus hominibus justis, & injulius pro peccato primi parentis: cuius sententiæ si homo sit executor auctoritate divina, non erit homicidium, sicut non Deus: Et similiter etiam Oseas accedens ad uxorem fornicariam, vel mulierem adulteram, non est moechatus, nec fornicatus: quia accessit ad eam quæ sua erat secundum mandatum divinum, qui est auctor institutionis matrimonii. Sic igitur præcepta ipsa decalogi quantum ad rationem justitiæ, quam continent, immutabilia sunt; sed quantum ad aliquam determinationem per applicationem ad singulares actus (ut scilicet hoc, vel illud sit homicidium, furum, vel adulterium, aut non) hoc quidem est mutabile quandoque sola auctoritate divina, in his scilicet quæ à solo Deo sunt instituta; sicut in matrimonio, & in aliis hujusmodi; quandoque etiam auctoritate humana, sicut in his quæ sunt commissa hominum jurisdictioni: quantum enim ad hoc homines gerunt vicem Dei, non autem quantum ad omnia.

Ad quartum dicendum, quod illa exco-gnatio magis fuit interpretatio præcepti quam dispensatio. Non enim intelligitur violare sabbatum qui facit opus quod est necessarium ad salutem humanam, sicut Dominus probat Math. 23. 17. *Et dicit illis: Quare observatis præcepta hominum, et transgredimini præcepta Dei, ut sabbatum non violatis? Respondit illis: Quia homo factus est de carne et sanguine, et homo dicitur sabbatum violare, sed non homo. Sed homo factus est de carne et sanguine, et homo dicitur sabbatum violare, sed non homo. Sed homo factus est de carne et sanguine, et homo dicitur sabbatum violare, sed non homo.*

ARTICULUS IX. 538

Utrum modus virtutis cadat sub præcepto legis.

Sup. quest. xcvi. art. 3. ad 2. & 2. 2. quest. xlii. art. 4. ad 1. & art. 8. cor. & II. dist. xxviii. art. 3. cor. & IV. dist. xv. quest. 111. art. 4. quest. 1. ad 3. & mal. q. 11. art. 5. ad 7.

AD nonum sic proceditur. Videtur quod modus virtutis cadat sub præcepto legis. Est enim modus virtutis ut aliquis iuste operetur iusta, & fortiter fortia, & similiter de aliis virtutibus. Sed Deuter. xv. 20. præcipitur: *iuste quod iustum est* (a) *exequeris*. Ergo modus virtutis cadit sub præcepto.

2. Præterea. Illud maxime cadit sub præcepto quod est de intentione legislatoris. Sed in intentio legislatoris ad hoc fertur principaliter ut homines faciat virtuosos, sicut dicitur in II. Ethic. (cap. 1. à med. & Lib. I. cap. ix. & cap. xlii.) Virtuosi autem est virtuosè agere. Ergo modus virtutis cadit sub præcepto.

3. Præterea. Modus virtutis proprie esse videtur ut aliquis voluntarie, & delectabiliter operetur. Sed hoc cadit sub præcepto legis divine: dicitur enim in Psalm. cxix. 1. *Servite Domino in lætitia*; & II. ad Corinth. ix. 7. *Non ex tristitia, aut ex necessitate: bilarem enim animam daturam diligit Deus*: ubi Glossa (ordinar. August. in Psalm. xc. ante med.) dicit: *Quidquid boni facis, cum hilaritate fac; & tunc bene facis: si autem cum tristitia facis, sit de te, non tu facis.* Ergo modus virtutis cadit sub præcepto legis.

Sed contra. Nullus potest operari eo modo quo operatur virtuosus, nisi habeat habitum virtutis, ut patet per Philosophum in II. Ethic. (cap. iv.) Quicumque autem transgreditur præceptum legis, meretur poenam. Sequeretur ergo quod illo qui non habet habitum virtutis, quicquid faceret, mereretur poenam. Hoc autem est contra intentionem legis, quæ intendit hominem, assuefaciendo ad bona opera, inducere ad virtutem. Non ergo modus virtutis cadit sub præcepto.

Respondeo dicendum, quod, sicut supra dictum est (quest. xc. art. 3. ad 3.) præceptum legis habet vim coactivam. Illud ergo directe cadit sub præcepto legis ad quod lex cogit. Coactio autem legis est per metum poenæ, ut dicitur in X. Ethic. (cap. ult.) Nam illud proprie cadit sub præcepto legis pro quo poena legis infligitur. Ad instituendam autem poenam aliter le habet lex divina, & aliter lex humana. Non enim poena legis infligitur nisi

pro illis de quibus legislator habet iudicare: quia ex iudicio lex punit. Homo autem, qui est legis lator humane, non habet iudicare nisi de exterioribus actibus: quia *homines vident ea quæ parent*, ut dicitur I. Regum xvi. 7. Sed solius Dei, qui est lator legis divine, est iudicare de interioribus motibus voluntatum, secundum illud Psalm. vii. 11. *Scrutans corda, & renes Deus.*

Secundum hoc igitur dicendum est, quod modus virtutis quantum ad aliquid respicitur à lege humana, & divina; quantum ad aliquid autem à lege divina, sed non à lege humana; quantum ad aliquid vero nec à lege humana, nec à lege divina. Modus autem virtutis in tribus consistit, secundum Philosophum in II. Ethic. (cap. iv.) Quorum primum est, si aliquis operetur sciens. Hoc autem iudicatur & à lege divina, & à lege humana: quod enim aliquis facit ignorans, per accidens facit. Unde secundum ignorantiam aliqua iudicantur ad poenam, vel ad veniam, tam secundum legem humanam, quam secundum legem divinam. Secundum autem est ut aliquis operetur volens, vel eligens, & propter hoc eligens: in quo importatur duplex motus interior, scilicet voluntatis, & intentionis, de quibus supra dictum est (quest. viii. & xii.) Et ista duo non iudicatur lex humana, sed solum divina: lex enim humana non punit eum qui vult occidere, & non occidit; punit autem eum lex divina, secundum illud Math. v. 22. *Qui irascitur fratri suo, reus erit iudicis.* Tertium autem, ut firmiter, & immobiliter habeat, & operetur: & ista firmitas proprie pertinet ad habitum, ut scilicet aliquis ex habitu radicato operetur. Et quantum ad hoc modus virtutis non cadit sub præcepto neque legis divine, neque legis humane: neque enim ab homine, neque à Deo punitur tamquam præcepti transgressor, qui debitum parentibus honorem impendit, quamvis non habeat habitum pietatis.

Ad primum ergo dicendum, quod modus faciendi actum iustitiæ, qui cadit sub præcepto, est ut fiat aliquid secundum ordinem iuris, non autem quod fiat ex habitu iustitiæ.

Ad secundum dicendum, quod intentio legislatoris est de duobus: de uno quidem, ad quod intendit per præcepta legis inducere; & hoc est virtus: aliud autem est, de quo intendit præceptum ferre; & hoc est quod dicitur, vel disponit ad virtutem, scilicet actus virtutis. Non enim idem est finis præcepti, & id de quo præceptum datur, sicut neque in aliis rebus idem est finis, & quod est ad finem.

Ad tertium dicendum, quod operari sine tristitia opus virtutis cadit sub præcepto legis si oculi ad iustitiam non sunt diriguntur.

divinæ: quia quicumque cum tristitia operatur non volens operatur. Sed delectabiliter operari, sive cum lætitia, vel hilaritate, quoddammodo cadit sub præcepto, scilicet secundum quod sequitur delectatio ex dilectione Dei, & proximi, quæ cadit sub præcepto, cum amor fit causa delectationis; & quodammodo non, secundum quod delectatio consequitur habitum. *Delectatio enim operis est signum habitus generati*, ut dicitur in II. Ethic. (cap. 111. in princ.) Potest enim aliquis actus esse delectabilis vel propter finem, vel propter convenientiam habitus.

ARTICULUS X. 539

Utrum modus caritatis cadat sub præcepto divine legis.

2. 2. quest. xlii. art. 1. ad 1. & III. dist. xxviii. quest. 111. art. 4. & dist. xxxviii. art. 6. & ver. quest. xxv. art. 7. ad 8. & quest. xxiv. art. 12. ad 16. & mal. quest. 11. art. 5. ad 7. & opusc. xvii. cap. vi.

AD decimum sic proceditur. Videtur quod modus caritatis cadat sub præcepto divine legis. Dicitur enim Math. xix. 17. *Si vis ad vitam ingredi, serva mandata*; ex quo videtur quod observatio mandatorum sufficit ad introducendum ad vitam. Sed opera bona non sufficient ad introducendum in vitam, nisi ex caritate fiant: dicitur enim I. ad Cor. xlii. 3. *Si distribvero in cibis pauperum omnes facultates meas, & si tradidero corpus meum, ita ut ardeam, caritatem autem non habuero, nihil mihi prodest.* Ergo modus caritatis est in præcepto.

2. Præterea. Ad modum caritatis proprie pertinet ut omnia fiant propter Deum. Sed istud cadit sub præcepto: dicit enim Apostolus I. ad Cor. x. 31. *Omnia in gloriam Dei facite.* Ergo modus caritatis cadit sub præcepto.

3. Præterea. Si modus caritatis non cadat sub præcepto, ergo aliquis potest implere præcepta legis non habens caritatem. Sed quod potest fieri sine caritate, potest fieri sine gratia, quæ semper adjuncta est caritati. Ergo aliquis potest implere præcepta legis sine gratia. Hoc est autem Pelagiani erroris, ut patet per Augustinum in Lib. de hæresibus (hæres. 88.) Ergo modus caritatis est in præcepto.

Sed contra est, quia quicumque non servat præceptum, peccat mortaliter. Si igitur modus caritatis cadat sub præcepto, sequitur quod quicumque operatur aliquid, & non ex caritate, peccat mortaliter. Sed quicumque non habet caritatem, operatur non ex caritate. Ergo

S. Th. Op. Tom. II.

(a) Al. dictum.

go sequitur quod quicumque non habet caritatem, peccet mortaliter in omni opere quod facit, quantumcumque sit de genere bonorum: quod est inconveniens.

Respondeo dicendum, quod circa hoc fuerunt contrariæ opiniones. Quidam enim dixerunt absolute modum caritatis esse sub præcepto. Nec est impossibile observare hoc præceptum caritatem non habenti, quia potest se disponere ad hoc quod caritas est infundatur à Deo. Nec quodcumque aliquis non habens caritatem facit aliquid de genere bonorum, peccat mortaliter: quia hoc est præceptum affirmativum, ut ex caritate operetur, & non obligat ad semper, sed pro tempore illo quo aliquis habet caritatem. Alii vero dixerunt, quod omnino modus caritatis non cadit sub præcepto.

Utrique autem quantum ad aliquid verum dixerunt. Actus enim caritatis dupliciter considerari potest. Uno modo secundum quod est quidam actus per se; & hoc modo cadit sub præcepto legis, quod de hoc specialiter datur, scilicet *Dilige Dominum Deum tuum, & Dilige proximum tuum*. Et quantum ad hoc primum verum dixerunt. Non enim est impossibile hoc præceptum observare, quod est de actu caritatis: quia homo potest se disponere ad caritatem habendam; & quando habuerit eam, potest ea uti. Alio modo potest considerari actus caritatis, secundum quod est modus actuum aliarum virtutum, hoc est secundum quod actus aliarum virtutum, ordinantur ad caritatem, quæ est finis præcepti, ut dicitur I. ad Tim. 1. *Dictum est enim supra* (quest. xii. art. 4.) quod intentio finis est quidam modus formalis actus ordinati in finem. Et hoc modo verum est quod secundi dixerunt, quod modus caritatis non cadit sub præcepto: hoc est (a) dictum, quod in hoc præcepto, *Honora patrem*, non includitur quod honoratur pater ex caritate, sed solum quod honoratur pater. Unde qui honorat patrem, licet non habeat caritatem, non efficitur transgressor huius præcepti, est sit transgressor præcepti, quod est de actu caritatis; propter quam transgressionem meretur poenam.

Ad primum ergo dicendum, quod Dominus non dixit, *Si vis ad vitam ingredi, serva unum mandatum*, sed, *serva omnia mandata*; inter quæ etiam continetur mandatum de dilectione Dei, & proximi.

Ad secundum dicendum, quod sub præcepto caritatis continetur ut diligatur Deus ex toto corde; ad quod pertinet ut omnia referantur in Deum: & ideo præceptum caritatis implere homo non potest, nisi etiam omnia referantur in Deum. Sic ergo qui honorat parentes, tenetur ex caritate honorare, non ex vi

mandatum cap. xviii. Ooo

(a) Vulgata persequeris.

hujus præcepti, quod est, *Honora parentes*, sed ex vi hujus præcepti, *Disce Dominum Deum tuum ex toto corde tuo*. Et cum ista sint duo præcepta affirmativa non obligantia ad semper, possunt pro diversis temporibus obligare: & ita potest contingere quod aliquis implens præceptum de honoratione parentum, non tunc transgrediatur præceptum (a) de omissione modi caritatis.

Ad tertium dicendum, quod observare omnia præcepta legis homo non potest, nisi impleat præceptum caritatis; quod non fit sine gratia: & ideo impossibile est, quod Pelagius dixit, hominem implere legem sine gratia.

ARTICULUS XI. 540

Utrum convenienter distinguantur alia moralia præcepta legis præter decalogum.

Sup. art. 3. & locis ibidem annotatis.

AD undecimum sic proceditur. Videtur quod inconvenienter distinguantur alia moralia præcepta legis præter decalogum. Quia, ut Dominus dicit Matth. xxii. 40. in duobus præceptis caritatis pendet omnis lex, & prophetae. Sed hæc duo præcepta explicantur per decem præcepta decalogi. Ergo non oportet alia præcepta moralia tradere.

2. Præterea. Præcepta moralia à judicialibus, & ceremonialibus distinguuntur, ut dictum est (quæst. præc. art. 3. 4. & 5.) Sed determinationes communium præceptorum moralium pertinent ad judicialia, & ceremonialia præcepta: communia autem præcepta moralia sub decalogo continentur, vel etiam decalogo præsupponuntur, ut dictum est (art. 3. huj. quæst.). Ergo inconvenienter traduntur alia præcepta moralia præter decalogum.

3. Præterea. Præcepta moralia sunt de actibus omnium virtutum, ut supra dictum est (art. 2. huj. quæst.). Sicut igitur in lege ponuntur præcepta moralia præter decalogum pertinentia ad latram, liberalitatem, & misericordiam, & castitatem; ita etiam debent poni aliqua præcepta pertinentia ad alias virtutes, puta ad fortitudinem, sobrietatem, & alia hujusmodi: quod tamen non invenitur. Non ergo convenienter distinguuntur in lege alia præcepta moralia præter decalogum.

Sed contra est quod in Psal. xviii. 8. dicitur: *Lex Domini immaculata, & converrens animarum*. Sed per alia etiam moralia, quæ decalogo superadduntur, homo conservatur ab-

(a) Ita cum infu editi omnes quos vidimus. Theologi de observatione. (b) Ita edit. Patav. & Rom. Nicolajus ea. (c) Ita codex quo utitur Nicolajus. Editi. violationis.

que macula peccati, & anima ejus ad Deum convertitur. Ergo ad legem pertinebat etiam alia præcepta moralia tradere.

Respondeo dicendum, quod, sicut ex dictis patet (quæst. præc. art. 3. & 4.) præcepta judicialia, & ceremonialia ex sola institutione vim habent: quia ante quam instruerentur, non videbatur referre utrum sic vel aliter fieret. Sed præcepta moralia ex ipso dictamine naturalis rationis efficaciam habent, etiam si nunquam in lege statuuntur. Horum autem triplex est gradus. Nam quedam sunt communissima, & adeo manifesta, quod editione non indigent, sicut mandata de dilectione Dei, & proximi, & alia hujusmodi, ut supra dictum est (art. 1. & 3. huj. quæst.). quæ sunt quasi fines præceptorum: unde in eis nullus potest errare secundum iudicium rationis. Quedam vero sunt magis determinata, quorum rationem quilibet etiam popularis potest de facili videre; & tamen quia in paucioribus circa hujusmodi contingit iudicium humanum perverti, hujusmodi editione indigent: & hæc sunt præcepta decalogi. Quedam vero sunt quorum ratio non est adeo cuilibet manifesta, sed solum sapientibus: & ista sunt præcepta moralia superaddita decalogo, tradita à Deo populo per Moysen, & Aaron.

Sed quia ea quæ sunt manifesta, sunt principia cognoscendi (b) eorum quæ non sunt manifesta, alia præcepta moralia superaddita decalogo reducuntur ad præcepta decalogi per modum cuiusdam additionis ad ipsa. Nam in primo præcepto decalogi prohibetur cultus alienorum deorum, cui superadduntur alia præcepta prohibitiva eorum quæ ordinantur in cultum idolorum, sicut habetur Deuteronom. xviii. 10. *Non inveniatur in te qui lustret filium suum, aut filiam suam, ducens per ignem, nec sit malefici, nec incantator, nec pythones consulat, neque divinos, aut quærat à mortuis veritatem*. Secundum autem præceptum prohibet perjurium: superadditur autem ei prohibitio blasphemie Levit. xiv. & prohibitio falsæ doctrinæ Deuteronom. xxi. Tertio vero præcepto superadduntur omnia ceremonialia. Quarto autem præcepto de honore parentum superadditur præceptum de honoratione senum, secundum illud Levit. xix. 32. *Ceram capite consurge, & honora personam senis: & universaliter omnia præcepta inducentia ad reverentiam exhibendam majoribus, vel ad beneficia exhibenda vel æqualibus, vel minoribus. Quanto autem præcepto, quod est de prohibitione homicidii, additur prohibitio odii, & cuiuslibet (c)*

mo-

morditionis contra proximum, sicut illud Levit. xix. 16. *Non stabis contra sanguinem proximi tui: & etiam prohibitio odii fratris, secundum illud Levit. xix. 17. Ne oderis fratrem tuum in corde tuo*. Præcepto autem sexto, quod est de prohibitione adulterii, superadditur præceptum de prohibitione meretricii, secundum illud Deuter. xxiii. 17. *Non erit meretrix de filiabus Israel, neque fornicator de filiis Israel: & iterum prohibitio vitii contra naturam, secundum illud Levit. xviii. 22. Cum masculo non (a) commisceberis, cum omni pecore non coibis*. Septimo autem præcepto de prohibitione furti adjungitur præceptum de prohibitione usuræ, secundum illud Deuter. xxiii. 19. *Non feneraberis fratri tuo ad usuram: & prohibitio fraudis, secundum illud Deuter. xxv. 13. Non habebis in sacculo diversa pondera: & universaliter omnia quæ ad prohibitionem calumnie, & rapinæ pertinent. Octavo vero præcepto, quod est de prohibitione falsi testimonii, additur prohibitio falsi iudicii, secundum illud Exod. xxiii. 2. *Nec in iudicio plurimorum acquiesces sententiam, ut à veritate devies: & prohibitio mendacii, sicut ibi 7. subditur: Mendacium fugies: & prohibitio detractionis, secundum illud Levit. xix. 16. Non eris criminator, & furro in populis*. Aliis autem duobus præceptis nulla adiunguntur, quia per ea universaliter omnia mala concupiscentia prohibetur.*

Ad primum ergo dicendum, quod ad dilectionem Dei, & proximi ordinantur quedam præcepta decalogi secundum manifestam rationem debiti, alia vero secundum rationem magis occultam.

Ad secundum dicendum, quod præcepta ceremonialia, & judicialia sunt determinativa præceptorum decalogi ex vi institutionis, non autem ex vi naturalis instinctus, sicut præcepta moralia superaddita.

Ad tertium dicendum, quod præcepta legis ordinantur ad bonum commune, ut supra dictum est (quæst. xc. art. 2.) Et quia virtutes ordinant ad alium directe pertinent ad bonum commune, & similiter virtus castitatis, inquantum actus generationis deservit bono communi speciei; ideo de istis virtutibus directe dantur præcepta decalogi, & superaddita. De actu autem fortitudinis datur præceptum proponendum perducens exhortantes in bello, quod pro bono communi suscipitur, ut patet Deuter. xx. 3. ubi mandatur sacerdoti ut ad populum dicat, appropinquante jam prælio: *Nolite metueri, nolite cedere*. Similiter etiam actus gula prohibendus committitur monitioni paternæ, quia contrariatur bono domestico: unde dicitur Deuter. xx. 20. ex persona parentum: *Monita nostra*

(a) Vulgata commiscearis,

audire contentis, commotionibus vacat, & luxuria, atque convitiis.

ARTICULUS XII. 541

Utrum præcepta moralia veteris legis justificarentur.

Sup. quæst. xviii. art. 1. & Inf. quæst. ciii. art. 2. & III. dist. xl. quæst. 1. art. 3.

AD duodecimum sic proceditur. Videtur quod præcepta moralia veteris legis justificarent. Dicit enim Apostolus Rom. 11. 13. *Non enim auditores legis justi sunt apud Deum, sed factores legis justificabuntur*. Sed factores legis dicuntur qui implent præcepta legis. Ergo præcepta legis adimpleta justificabant.

2. Præterea. Levit. xviii. 5. dicitur: *Custodie leges meas, atque iudicia, quæ faciens homo vivet in eis*. Sed vita spiritualis hominis est per iustitiam. Ergo præcepta legis adimpleta justificabant.

3. Præterea. Lex divina efficacior est quam lex humana. Sed lex humana justificat; est enim quedam iustitia in hoc quod præcepta legis adimplentur. Ergo præcepta legis justificabant.

Sed contra est quod Apostolus dicit II. ad Cor. 11. 6. *Littera occidit*: quod secundum Augustinum in Lib. de spiritu, & littera (cap. xiv.) intelligitur etiam de præceptis moralibus. Ergo præcepta moralia non justificabant.

Respondeo dicendum, quod sicut sanctorum proprie, & primo dicitur quod habet sanitatem per posterius autem quod significat sanitatem, vel quod conservat sanitatem; ita justificatio primo, & proprie dicitur ipsa factio iustitiæ; secundario vero, & quasi improprie potest dici justificatio significatio iustitiæ, vel dispositio ad iustitiam. Quibus duobus modis manifestum est quod præcepta legis justificabant, inquantum scilicet disponebant homines ad gratiam Christi justificantem, quam etiam significabant: quia, sicut dicit Augustinus contra Faustum (Lib. XXII. cap. xxiv.) etiam vita illius populi prophetica erat, & Christi figurativa.

Sed si loquamur de justificatione proprie dicta, sic considerandum est, quod iustitia potest accipi, prout est in habitu, vel prout est in actu: & secundum hoc justificatio dupliciter dicitur: uno quidem modo, secundum quod homo fit iustus adipiscens habitum iustitiæ; alio vero modo, secundum quod opera iustitiæ operatur; ut secundum hoc justificatio nihil aliud sit quam iustitiæ executio. Iustitia autem, sicut & alie virtutes, potest accipi & acquisita, & infusa, ut ex supraddictis patet (quæst. lxxviii. artic. 4.)

Acquisita quidem causatur ex operibus; sed infusa causatur ab ipso Deo per eius gratiam: & hæc est vera iustitia, de qua nunc loquimur, secundum quam aliquis dicitur iustus apud Deum, secundum illud Rom. iv. 2. *Si Abraham ex operibus legis iustificatus est, habet gloriam, sed non apud Deum.* (a) Hæc igitur iustitia causari non poterat per præcepta moralia, quæ sunt de actibus humanis: & secundum hæc præcepta moralia iustificare non poterant, iustitiam causando; sicut nec judicialia, quæ quodammodo cum moralibus conveniunt, quia sunt etiam de actibus humanis erga homines invicem exercendis, poterant iustificare, iustitiam causando, propter eandem rationem. Sed nec præcepta ceremonialia, quæ ad ritum sacramentorum pertinebant, poterant eo modo iustificare: illa enim sacramenta veteris legis gratiam non conferebant, sicut conferunt sacramenta novæ legis, quæ propter hoc iustificare dicuntur causaliter. Si vero accipiatur iustificatio pro executione iustitiæ, sic omnia præcepta legis iustificabant, in quantum continebant illud quod est secundum se iustum; aliter tamen, & aliter. Nam præcepta ceremonialia continebant quidem iustitiam secundum se in generali, prout scilicet (b) exhibebantur in cultum Dei; in speciali vero non continebant secundum se iustitiam, nisi ex sola determinatione legis divini: (c) & ideo de huiusmodi præceptis dicitur, quod non iustificabant nisi ex devotione, & obedientia scientium. Præcepta vero moralia, & judicialia continebant id quod erat secundum se iustum (d) vel in generali, vel etiam in speciali; sed moralia præcepta continebant id quod est secundum se iustum secundum iustitiam generalem, quæ est omnis virtus, ut dicitur in V. Ethic. (cap. 1. à med.)

(a) *Quæ sequatur usque ad verba aliter tamen & aliter, primus ita compegit Nicolajus, cum omnium mss. editorumque librorum perturbata esset lectio. Nicolajum secuti sunt editores Patavinii. Theologi ex variis codicibus, & exemplis sic. Hæc igitur iustitia causari non poterat per præcepta moralia, quæ sunt de actibus humanis, & (deest & cod. Alcan.) secundum hoc præcepta moralia iustificare non poterant, iustitiam causando. (In cod. cit. statim sequitur. Si vero accipiatur iustificatio pro executione iustitiæ.) Illa enim sacramenta veteris legis gratiam non conferebant, sicut conferunt sacramenta novæ legis, quæ propter hoc iustificare dicuntur. Si vero accipiatur iustificatio pro executione iustitiæ, sic omnia præcepta legis iustificabant; aliter tamen & aliter, &c. Cod. Venetus S. S. Joannis & Pauli. Hæc igitur iustitia causari non poterat per præcepta moralia, quæ sunt de actibus humanis, & similiter præcepta mobilia (lege moralia) iustificare non poterant, iustitiam causando. Si vero accipiatur iustificatio pro executione iustitiæ, sic præcepta moralia iustificabant, in quantum continebant id quod est secundum se iustum. Sed sacramenta illa veteris legis gratiam non conferebant, sicut conferunt sacramenta novæ legis, quæ propter hoc iustificare dicuntur. Si vero accipiatur iustificatio pro executione iustitiæ, sic omnia præcepta legis iustificabant, aliter tamen & aliter. Alii codices eandem præter propter lectionem exhibent. Edit. Rom. Hæc igitur iustitia causari non poterat per præcepta moralia, quæ sunt de actibus humanis; & secundum hoc præcepta moralia iustificare non poterant iustitiam causando, &c. ut in cod. Venet. (b) *Al.* exhibent. (c) *Ita cod. pasim, & editi. Cod. Alcan. & solum.* (d) *Ita cod. Venet. cum aliis nonnullis, & editi. Rom. Al. deest vel in generali. Nicolajus: secundum se iustum etiam in speciali.**

Præcepta vero judicialia pertinebant ad iustitiam specialem, quæ consistit circa contractus humanæ vitæ, qui sunt inter homines ad invicem.

Ad primum ergo dicendum, quod Apostolus accipit ibi iustificationem pro executione iustitiæ.

Ad secundum dicendum, quod homo faciens præcepta legis dicitur vivere in eis, quia non incurrebat poenam mortis, quam lex transgressoribus infligebat: in quo sensu inducit hoc Apostolus ad Gal. 111.

Ad tertium dicendum, quod præcepta legis humanæ iustificant iustitia acquisita de qua non queritur ad presens, sed solum de iustitia quæ est apud Deum.

QUÆSTIO CI.

De præceptis ceremonialibus secundum se, in quatuor articulos divisa.

Consequenter considerandum est de præceptis ceremonialibus: & primo de ipsis secundum se; secundo de causa eorum; tertio de duratione ipsorum.

Circa primum queruntur quatuor.

Primo, quæ sit ratio præceptorum ceremonialium.

Secundo, utrum sint figuralia.

Tertio, utrum deberint esse multa.

Quarto, de distinctione ipsorum.

AR-

ARTICULUS I. 542

Utrum ratio præceptorum ceremonialium in hoc consistat quod pertinent ad cultum Dei.

Sup. quest. xcix. art. 3. & inf. quest. civ. art. 1. & quest. cviii. art. 2. cor. & 2. 2. quest. cxxii. art. 1. ad 2. & quodl. 11. art. 8. corp. & quodl. 14. art. 13.

Ad primum sic proceditur. Videtur quod ratio præceptorum ceremonialium non in hoc consistat quod pertinent ad cultum Dei. In lege enim veteri dantur Judæis quedam præcepta de abstinentia ciborum, ut patet Levit. xi. & etiam de abstinentia ab aliquibus vestimentis, secundum illud Levit. xix. 19. *Veste que ex duobus texta est, non indueris: & iterum quod præcipitur Num. xv. 38. Ut faciant sibi simbrias per angulos palliorum.* Sed huiusmodi non sunt præcepta moralia, quia non manent in nova lege; nec etiam judicialia, quia non pertinent ad iudicium faciendum inter homines. Ergo sunt ceremonialia. Sed in nullo pertinere videntur ad cultum Dei. Ergo non est ceremonialium præceptorum ratio quod pertineat ad cultum Dei.

2. Præterea. Dicunt quidam, quod præcepta ceremonialia dicuntur illa quæ pertinent ad solemnitates, quasi dicerentur a ceteris, qui in solemnitatibus accenduntur. Sed multa alia sunt pertinentia ad cultum Dei præter solemnitates. Ergo videtur quod legis præcepta ceremonialia non ea ratione dicantur, quia pertinent ad cultum Dei.

3. Præterea. Secundum quosdam præcepta ceremonialia dicuntur quasi normæ, id est regulæ salutis: nam *kaire* in græco idem est quod *salvo*. Sed omnia præcepta legis sunt regulæ salutis, & non solum illa quæ pertinent ad Dei cultum. Ergo non solum illa præcepta dicuntur ceremonialia quæ pertinent ad cultum Dei.

4. Præterea. Rabbi Moyses dicit (Lib. Dux errant. cap. xxviii. & xxviii.) quod præcepta ceremonialia dicuntur quorum ratio non est manifestata. Sed multa pertinentia ad cultum Dei habent rationem manifestam, sicut Sabbati observatio, & celebratio Phasæ, Scenopœiæ, & multorum aliorum, quorum ratio assignatur in lege. Ergo ceremonialia non sunt quæ pertinent ad cultum Dei.

Sed contra est quod dicitur Exod. xviii. 19. *Esto populo in bis que ad Deum pertinent. & ostendatque populo ceremonias, & ritum colendi.*

Respondeo dicendum, quod, sicut supra dictum est (quest. xcix. art. 4.) ceremonialia præcepta determinat præcepta moralia in ordine ad Deum, sicut judicialia determinat præcepta moralia in ordine ad proximum. Ho-

mo autem ordinatur ad Deum per debitorum cultum: & ideo ceremonialia proprie dicuntur quæ ad cultum Dei pertinent.

Ratio autem huius nominis posita est supra (quest. xcix. art. 3.) ubi præcepta ceremonialia ab aliis sunt distincta.

Ad primum ergo dicendum, quod ad cultum Dei pertinent non solum sacrificia, & alia huiusmodi, quæ immediate ad Deum ordinari videntur, sed etiam debita præparatio colentium Deum ad cultum ipsius; sicut etiam in aliis quæcumque sunt præparatoria ad finem, cadunt sub scientia quæ est de fine. Huiusmodi autem præcepta, quæ dantur in lege de vestibus, & cibis colentium Deum, & aliis huiusmodi, pertinent ad quandam præparationem ipsorum ministrantium, ut sint idonei ad cultum Dei; sicut etiam specialibus observantiis aliqui utuntur qui sunt in ministerio Regis; unde etiam sub præceptis ceremonialibus continentur.

Ad secundum dicendum, quod illa expositio nominis non videtur esse multum conveniens; præsertim cum non multum inveniatur in lege quod in solemnitatibus cerei accenduntur; sed in ipso etiam candelabro lucernæ cum oleo olivarum præparabantur, ut patet Lev. xxiv.

Nihilominus tamen potest dici, quod in solemnitatibus omnia alia quæ pertinent ad cultum Dei, diligentius observabantur: & secundum hoc in observatione solemnitatum omnia ceremonialia includuntur.

Ad tertium dicendum, quod nec illa expositio nominis videtur esse multum conveniens: nomen enim ceremoniæ non est Græcum, sed Latinum.

Potest dici tamen, quod cum salus hominis sit à Deo, præcipue illa præcepta videntur esse salutis regulæ quæ hominem ordinant ad Deum; & sic ceremonialia dicuntur quæ ad cultum Dei pertinent.

Ad quartum dicendum, quod illa ratio ceremonialium est quodammodo probabilis: non quia ex eo dicantur ceremonialia, quia eorum ratio non est manifesta; sed hoc est quoddam consequens: quia enim præcepta ad cultum Dei pertinentia oportet esse figuralia, ut infra dicitur (art. seq.) unde est quod eorum ratio non est adeo manifesta.

AR-